

Dr. Ladislav Bognar:

**Evaluacija programa
"Edukacija za prevenciju nasilja, nenasilnu transformaciju
konflikta i izgradnju mira"
(treći dio)**

Sažetak

U sustavnoj evaluaciji programa "Edukacija za prevenciju nasilja, nenasilnu transformaciju konflikta i izgradnju mira" koja se provodi u sklopu projekta "Izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj zasnovanog na kulturi nenasilja" ovo je treći korak. Istraživanje je provedeno nakon jednogodišnjeg rada mirovnih timova na terenu. Program se pokazao uspješnim u poticanju osobnih promjena kod sudionika, motivaciji za mirovni angažman, te u kreativnom reagiranju na složene probleme prakse. Neuspješan je bio u uspostavljanju kooperativnih odnosa unutar mirovnih timova, u radu na traumama, te nedovoljnoj osposobljenosti za edukacijske aktivnosti kojima se mirovni timovi bave. Ukazuje se potreba da se nakon završetka projekta izvrši prerada programa prema rezultatima evaluacije.

Uvod u problem

U sklopu projekta "Izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj zasnovanog na kulturi nenasilja" planirana je evaluacija programa "Edukacija za prevenciju nasilja, nenasilnu transformaciju konflikta i izgradnju mira" kojim su kroz desetodnevni tečaj u Iloku pripremani volonteri za rad u mirovnim timovima. Evaluacija je planirana u tri koraka. Prvi je predviđen u vrijeme realizacije programa, drugi po završetku edukacije, treći nakon godine dana realizacije projekta, a četvrti po završetku projekta. Ovo je treći korak koji je proveden tako da su uključeni svi mirovni timovi (5 timova) i svi volonteri (15), te koordinator i voditelj projekta.

Cilj istraživanja

Istraživanjem želimo utvrditi koliko se program pokazao efikasan u susretu s problemima prakse nakon jednogodišnjeg rada mirovnih timova, te koji se problemi javljaju na terenu. Prema dobivenim rezultatima sugerirat ćemo određene promjene u programu u njegovoj budućoj primjeni.

Istraživačka pitanja

Kako mirovni volonteri doživljavaju rad mirovnih timova te svoju osobnu transformaciju u ovom projektu?

Kako su se razvijali odnosi unutar mirovnih timova i koji su se problemi javljali? Kako su ih rješavali?

Čime se sve bave mirovni timovi na terenu? Kako je prihvaćen njihov rad? Koji se problemi javljaju na terenu?

Za koje aktivnosti su dobro pripremljeni, a za koje ne? Kako se vrši doedukacija?

Što se u programu pokazalo korisnim i primjenjivim, a što ne? Što se u načinu realizacije programa pokazalo uspješnim, a što ne?

Metodologija

Ispitivanjem su obuhvaćeni svi mirovni timovi i svi njihovi članovi, te koordinator mirovnih timova i voditelj projekta. Podaci su prikupljeni intervjuiranjem, anketiranjem, te analizom dokumenata. Intervjuiranjem su obuhvaćeni svi volonteri i proveden je polustrukturirani intervju. Sa svim volonterima proveden je i anketni upitnik sa slijedećim grupama pitanja: Osobni doživljaj mirovnih aktivnosti,

aktivnosti tima, odnosi u timu, primjerenost programa potrebama aktivnosti na terenu. Prikupljen je veći broj dokumenta o radu mirovnih timova (fotografije, prospekti, pozivi, pisani izvještaji, dopisi).

U analizi rezultata koristit ćemo kvalitativnu analizu. Brojčane podatke prikazat ćemo tablično. Prikupljanje podataka izvršeno je u prosincu 1999. a obrada rezultata u siječnju 2000.

Rezultati i interpretacija

Osobni odnos volontera prema poslovima mirovnog tima vidljiv je iz slijedećih izjava:

Rad mirovnog djelatnika je uzvišeni rad, što sam imala prilike iskusiti od kada sam u ovom poslu. Što sam više u tome to me više oduševljava.

Zadovoljstvo mi je što mogu biti među ljudima. Koliko im je samo važno da se netko uopće interesira, a kamoli da ih i sasluša i da im želi pomoći.

Jako sam zadovoljna poslom općenito, kao i činjenicom da sam kroz ovu godinu dana mnogo naučila. Raduje me usavršavanje timskog rada, pronalaženje svog mjesta u timu, otkrivanje mojih želja, mogućnosti, strahova i rad na njima.

Obožavam ovaj posao koji radim. Kako vrijeme odmiče sve mi se više sviđa, imam više volje, ideja...

Od 15 volontera nitko nije negativno izrazio svoj odnos prema poslu, ali je bilo izjava da se osjećaju iscrpljeno, da je to naporan posao koji ne daje odmah rezultata. Prevladavaju ugodne emocije, ali i značajna prisutnost neugodnih govori o složenosti i teškoćama na koje nailaze u svakodnevnim aktivnostima.

Ugodne emocije	f	Neugodne emocije	f
Ponosno	8	Zabrinuto	9
Sretno	8	Iritirano	5
Ohrabreno	5	Konfuzno	4
Radoznalo	4	Nervozno	4
Zahvalno	3	Tužno	3
Uzbuđeno	3	Uplašeno	2
Uzvišeno	2	Dosadno	1
Oduševljeno	2		
Ukupno	35	Ukupno	28

Tablica 1: Skala emocija kojom volonteri iskazuju odnos prema mirovnim aktivnostima

Nekoliko volontera izjavljuje da su "pregorjeli" ili da se nalaze u "burn outu". Neki kažu da su ranije imali tih problema, ali da su to uspješno prebrodili. Zanimljive su i iskustva o tome kako se nositi s emocionalnim problemima:

Sad vidim da je bila važna edukacija izražavanja osjećanja. Sad ne mogu šutjeti na neke probleme. Ranije sam sve držala u sebi, a to mi je stvaralo zdravstvene probleme.

Kad smo prvi put otišli u jednu romsku obitelj ja sam ostao traumatiziran. Sad sam u stanju suočiti se s teškim problemima. Čovjek mora imati neki filter i propustiti ono što može podnijeti.

Ono što čini taj posao teškim su prvenstveno svakodnevna osobna suočavanja s teškim problemima koje imaju ljudi na ovom području, a koje najčešće ne mogu riješiti. To je jedan osjećaj odgovornosti ("kad čujemo teškoće koje ljudi imaju

osjećamo dužnost da nešto i poduzmemo kako bi im pomogli"). Volonteri se osjećaju stalno "pod povećalom" i preko njih se prelamaju predrasude koje ljudi imaju prema mirovnim aktivnostima, ali i nacionalne tenzije koje su i dalje vrlo intenzivne između povratnika i onih koji su za vrijeme rata ostali na tom području.

No, ovaj rad pruža i veliko zadovoljstvo u pomaganju drugim ljudima, u osjećaju da ih ljudi postupno prihvaćaju i da se u samim ljudima postupno događaju promjene. Tu je i osjećaj vlastite vrijednosti i afirmacije, mogućnost osobne inicijative i kreativnosti. Timovi imaju mogućnost da sami kreiraju svoje djelovanje, a unutar timova postoje mogućnosti da svatko radi ono za što ima više sklonosti i interesa. Sve to daje im snagu da izdrže i da se raduju svakom malom pomaku koji postepeno uočavaju.

Svi članovi mirovnih timova smatraju da su prošli u ovih godinu dana jedan buran proces osobnog razvoja i da nitko nije ostao isti kao što je bio prije uključivanja u ovaj posao. Danas znaju slušati druge ljude i bolje komunicirati, otvoreniji su, optimističniji i imaju povjerenja u ljude, a posebno u snagu pojedinca. Osjećaju se jačim i sposobnijim da se suoče s teškim problemima. No, neki se osjećaju ranjivijim nego prije, ne mogu posao odvojiti od svog privatnog života u kojem ne nailaze uvijek na razumijevanje i podršku. Evo kako oni objašnjavaju svoje osobne promjene i promjene u odnosu s drugim ljudima:

Odlazak u Ilok je za mene bila prekretnica. Puno sam naučila i napredovala. Našla sam tu svoje mjesto. Moja motivacija je pomoć ljudima. Sretna sam što mogu pomoći. Ja uživam u svom poslu i radim ga s ljubavlju. Puno je promijenio moj život. Potpuno sam ispunjena pomaganjem ljudima posredno ili neposredno. Približila sam se Bogu, mada netko može misliti da to nema veze. Ima.

Postala sam odgovorna. Sve činim tako da razmislim, da budem tolerantnija nego prije. U radu s ljudima sam pasivna i ne mogu reći što mislim kako ne bi nekoga uvrijedila. Tu želim još raditi na sebi. Duboko sam se promijenila jer vjerujem u ljude i u bolju budućnost. Skroz sam pozitivna.

Kao osoba sam se promijenio u povjerenju u pojedinca. Sad znam koliko jedan čovjek može napraviti.

Dosta sam se promijenio. Bio sam agresivniji. Sad sam pustio druge da budu agresivni. Kad sam ljut ne reagiram nego se povučem i ostavim da se ohladi.

Sve se to odrazilo i na privatni život ponekad pozitivno, a ponekad im nedostaje razumijevanja i podrške:

Posao sam pozitivno infiltrirao u svoj privatni život. Ljudi oko mene to dobro prihvaćaju. Radimo male radionice kad se nađemo.

Većina kaže da sam se promijenila tako što sam postala ranjivija. Posao ne mogu razgraničiti od privatnog života. Meni poslije ovog posla treba mira i tišine za sebe.

Prošla sam jednu fazu "burn outa" i nisam imala ventil da to puštam van. Moja okolina je to podnosila, a ja sam o tome prestala pričati.

Nisam doživjela krizu jer kad mi je teško želim to srediti. Imam i svoje životinje koje su mi utjeha (dva psa i pernate životinje). S roditeljima ne mogu o tome razgovarati jer oni ne vide izlaza i zatvorili su se u sebe. Sestra također.

Grupna dinamika kroz koju su timovi prošli bila je vrlo burna. U početku je formirano četiri tima s po pet ili šest članova među kojima je bio i po jedan internacionalni volonter. Kriza je svoj vrhunac dostigla polovinom godine. U timovima nije išlo mnogo toga. Javio se problem vođenja, odnos prema radnom vremenu, problem nacionalnog identiteta. Na to je reagirano u Centru za mir dopunskom edukacijom. Pokušalo se da svaki član tima piše izvještaj o svom radu, ali neki to još uvijek ne čine. Volonteri iz drugih zemalja imali su problema s jezikom, ali nisu mogli prihvatiti nesigurnost ovog projekta. Neki se jednostavno nisu snašli i napustili su

ovaj projekt. Danas u timovima nema ni jednog od stranih volontera koji su prošli edukaciju u Iloku, a broj volontera u timovima smanjen je na tri do četiri. Osnovan je novi mirovni tim u Vukovaru sa samo dva člana. No, stanje je vidno promijenjeno:

U sedmom mjesecu nam je bilo teško. Polako smo to izgrađivali. Sad smo otvoreni i možemo jedno drugome reći što nas muči. Sad sam zadovoljna i na tim temeljima možemo graditi dalje.

Kad se ujutro probudim ne kažem - Sad opet moram na posao. Tome je doprinio otvoreni razgovor. Svatko je radio na sebi i skupio snagu da pokrene razgovor u kojem će svatko moći imati svoje mišljenje i svoje osjećaje i to je uvažavano.

Smanjenje timova bio je dobar korak. Sad bi možda bilo posla za više ljudi. Mi se slažemo. Vjerujemo jedni drugima. Ima manjih nesuglasica što je normalno.

Članovima mirovnih timova ponudili smo šest izjava koje govore o odnosima unutar timova i zamolili ih da izraze stupanj slaganja (od 0 do 5) sa svakom od izjava. Iz tablice 2 je vidljivo da je veći stupanj slaganja s izjavama koje govore o dobrim odnosima unutar timova.

Odnosi u timu	Stupanj slaganja
Imamo puno ideja	4,23
Lijepo surađujemo.	3,69
Jedni drugima dajemo podršku.	3,30
Često gubimo vrijeme na nevažne stvari.	2,69
Pojedinci se ponašaju neodgovorno.	2,30
U timu je opća anarhija.	1,38

Tablica 2: Procjena odnosa unutar mirovnih timova od strane članova tima

Aktivnost mirovnih timova možemo grupirati u nekoliko područja djelovanja. To je prvenstveno **projekt slušanja** kojim je u svakom od timova obuhvaćeno između 100 i 200 ljudi s tog područja. To je vrsta strukturiranog intervjua koji se obavlja u kući ljudi koji pristanu na takav razgovor, a namjena mu je da ljudi iznesu svoja ratna iskustva i osobna stradanja, te da se kroz tzv. "aktivno slušanje" osnaže za iznalaženje snage za praštanje i pomirenje te ponovni početak zajedničkog života. Prema iskazima volontera ovaj projekt ima terapijski učinak na stanovništvo i dobro je prihvaćen.

Imali su potrebu za tim radom. Posebno je to bilo izraženo kod ljudi koji su prošli logore, koji su invalidi... oni to traže. Jedan je rekao da je to uvjet da zajednica profunkcionira.

Kroz projekt slušanja vidimo da to terapeutski djeluje na ljude. Prate nas do ceste.

Osnovni problemi koji muče ljude na tom području su ekonomski. Nemaju gdje raditi, a ako rade ne dobivaju plaću, za prodane proizvode ne dobiju novac. To je na neki način oslabilo i nacionalne tenzije jer su u tim teškoćama svi izjednačeni kažu aktivisti u Dalju.

Odnosi između Hrvata i Srba se postupno mijenjaju. Još je to daleko od onoga prije. Djeca srpske nacionalnosti su počela ići u hrvatske razrede. To može biti čin pomirenja, ali i koristi. Klinci se sve više druže, a viđaju ih zajedno i poslije nastave.

Pomaci su mali, ali se vide. Tu je manje incidenata nego u Vukovaru ili u Tenji. Iz razgovora s ljudima vidimo da su spremni na neku vrstu komunikacije.

Ipak, nacionalne tenzije su itekako prisutne. Posebno su izbile u selu Berak. Iako se Centar za mir nudio da sa svojim volonterima pokuša kroz projekt slušanja smiriti situaciju pozvali su ih tek kad se dogodilo ubojstvo. Nitko nije odbio mirovne aktiviste i situacija se smirila, ali je sve učinjeno prilično kasno. Za to vrijeme

dogodilo se ubojstvo u Tenji gdje se vratila nova grupa prognanika i situacija se mijenja iz dana u dan. Mirovni aktivisti ovako vide situaciju:

U projektu slušanja nisu htjeli govoriti o nacionalnoj netrpeljivosti. Jedan broj povratnika se vratio i nastali su problemi za koje nismo znali. Najteže je uspostaviti povjerenje. Kad bi se kaznili pravi krivci to bi olakšalo situaciju Srbima koji nisu ništa učinili.

Posebno je teška situacija u Vukovaru. Mirovni aktivisti ovako je opisuju:

U Vukovaru je previše zla bilo. Srbi se prave da ništa nije bilo, a Hrvati su povrijeđeni i čekaju da im oni prvi pristupe. Sve nevladine organizacije imaju predznak kao "prosrpske". Srbi dolaze sami, a Hrvati ne dolaze nikome i nigdje. Imali smo razgovor s jednim profesorom koji se otvorio tek kad je čuo da smo mi Hrvatice, ali je rekao da ne može zamisliti da sluša kako Srbi govore o svojoj ugroženosti. Ovdje je poslije pet sati sve pusto. Svi se zatvaraju u kuće jer se boje. Kažu - Nemojte kopati po istini. Nekim Srbima prijete oni koji su otišli u Srbiju.

U Okučanima pak većinu populacije čine izbjeglice iz Bosne koje ne vide nikakav izlaz i rješenje svog problema. Svi uglavnom žive od socijalne pomoći.

Velika je apatičnost ljudi. Domaće stanovništvo ne voli one iz Bosne, a ovi opet imaju svoje animozitete. Nemoguće ih je pokrenuti na bilo što. Sad nas ne smatraju prosrpskom organizacijom, ali je problem što ih želimo pomiriti. Oni to smatraju kao nešto o čemu ovisi povratak Srba.

U Belom Manastiru kažu da su se ljudi pomalo opustili i da je većina spremna za komunikaciju. Ima jedan broj ekstremista koji su uvijek bili problem. Policija korektno obavlja svoj posao i sve više kod ljudi prevladava građanski koncept.

Imali smo koncert na kojem se okupilo stotinjak ljudi. Bilo je mladih obje nacionalnosti i mnogi su rekli da je to prvi party koji je uspio. Mladima je već puna kapa svega i žele živjeti.

Mirovni timovi bave se različitim **edukacijskim aktivnostima** među koje možemo ubrojiti različite radionice za djecu i roditelje, za mlade. Timovi su radili i na pripremi djece i organizaciji ljetovanja na moru. Ta se djeca u nekim timovima i dalje okupljaju. U Tenji su upravo u pokretanju informatičke grupe, a imaju dobru suradnju sa školom. U Dalju su radili na pokretanju knjižnice. U Belom Manastiru su educirali jedan broj volontera za sudjelovanje u projektu slušanja. Sve ove aktivnosti okupljaju djecu i mlade različitih nacionalnosti i imaju krajnji cilj smanjivanje poslijeratnih tenzija i stvaranje uvjeta za normalan život u ovom području.

Svi mirovni timovi organizirali su različite **tribine** koje su izazivale određen interes mještana. Jedna od takvih je bila o prigovoru savjesti, a interes su izazvale i tribine o međuvjerskom dijalogu. Posebno su uspjehom u ovom pogledu zadovoljni mirovni aktivisti iz Okučana koji su uspjeli uspostaviti suradnju sa svećenicima katoličke, pravoslavne i adventističke crkve, a tribine izazivaju i interes vjernika. U Tenji su okupili dio vjernika koji rade na pružanju socijalne pomoći ljudima. U Vukovaru su također učinili prve korake na zbližavanju s katoličkom, pravoslavnom i rusinskom crkvom i nadaju se da će u tome imati uspjeha.

Iako projektom nije bilo predviđeno pružanje **socijalne pomoći** suočeni s izuzetno teškim socijalnim stanjem na terenu timovi su počeli prikupljati i dijeliti pomoć u odjeći, te organizirati mještane da jedni drugima pomažu posebno starim ljudima kojih je velik broj.

Dani kulture mira obilježeni su ove godine u svim mjestima gdje djeluju mirovni timovi. Programi su bili prilagođeni prilikama na terenu. Od uređivanja dječjih igrališta, susreta umjetnika, do uklanjanja natpisa mržnje sa zidova, organiziranja koncerata i tribina. Oni su svakako doprinijeli širenju ideje mira i nenasilja, te populariziranju rada mirovnih timova.

Mirovne aktivnosti nemoguće je izvoditi uspješno bez **suradnje** s različitim institucijama na terenu. Budući da na sličnim poslovima radi veći broj međunarodnih i nevladinih organizacija na tom području normalno je da je s njima i najbolja suradnja. Mirovni tim Belog Manastira dobio je i pismeno priznanje od OSCE.

Kako timovi surađuju	Ocjena
s nevladinim organizacijama	4,23
s lokalnim organima vlasti	4,07
s policijom	3,69
s ustanovama kulture	3,69
sa školama	3,46
s vjerskim zajednicama	2,46
sa zdravstvom	1,30

Tablica 3: Kako članovi mirovnih timova ocjenjuju suradnju s drugim institucijama

Suradnja s medijima ima posebno značenje. Čak je prvobitno u projektu bilo planirano da upravo preko medija treba omogućiti da ljudi čuju jedni druge u teškoćama koje imaju u poratnom vremenu. Zbog državne kontrole nad dijelom medija to se dosta teško postiže. Možda je najbolji primjer sela Berak. Dok je trajao nacionalni sukob u selu državna televizija je to svakodnevno prikazivala. Selo su posjećivali političari i slikali se, ali nisu ništa učinili da se situacija smiri. Sve je završilo ubojstvom jednog mještanina i iseljavanjem preostalih Srba u selu. Iako se Centar za mir nudio i ranije tek tada je OSCE pozvao mirovne aktiviste da dođu u selo. Situacija se smirila, ali o tome više mediji nisu izvještavali. Tako mnoge plemenite akcije mirovnih aktivista ostaju nezabilježene. Ipak, izresci iz "Glasa Slavonije", "Večernjeg lista", "Ferala" među kojima čitamo naslove "Cvijećem do ljepšeg života", "Susjedska solidarnost na prvom mjestu", "Kako pomoći socijalno ugroženim obiteljima Tenje", govore o medijskom praćenju mnogih akcija mirovnih timova. Bilo je priloga i na lokalnim radio i TV stanicama što sve govori da je djelatnost mirovnih timova na terenu zapažena.

Program edukacije volontera koji su prošli svi članovi mirovnih timova u Iloku u desetotjednom trajanju nakon jednogodišnje distance prema mišljenju volontera pokazao se uspješnim u mnogim aspektima.

Program je bio kvalitetan. Osobno sam osjećala da se širi misao. Svaki dan sam se radovala.

Ilok mi je bio jako naporan, sve mi se bilo pomiješalo. "Izlazila sam na četiri noge", ali sam puno naučila.

Ja sam se u Iloku oprostila od prošlosti.

Dobro su osposobljeni za projekt slušanja (iako ni danas nisu zadovoljni načinom kako je ta edukacija obavljena), za suradnju s drugim nevladinim organizacijama, za organizaciju različitih aktivnosti i za vođenje radionica. Nisu dobro pripremljeni prvenstveno za rad na sebi u traumatskim situacijama kojima su svakodnevno izloženi. Problemi se javljaju i u pitanjima nacionalnog i vjerskog identiteta.

Kod projekta slušanja problem je kako to sve primiti u sebe, kako se nositi s tim, to je teško podnijeti, za to nismo dovoljno osposobljeni.

Treba više obratiti pažnju na stanje ljudi koji rade ovaj posao. Možda se to ne primijeti, ali ovo je vrlo naporno za nas.

Sad kad radimo u praksi radimo npr. s crkvama i nismo spremni za to. Nismo spremni ući u drugu crkvu jer nismo razdvojili religiju od nacije.

Članovi mirovnih timova misle da je edukacija za projekt slušanja trajala predugo i da je provedena na neadekvatan način. Oni se doduše osjećaju najbolje osposobljeni upravo za ovaj posao, ali misle da bi se to postigli i u kraćem vremenu:

Najviše prigovora odnosi se na način vođenja te edukacije i pojavu anarhije koja se pojavila najprije u vrijeme edukacije, a nastavila u radu timova.

Koordinatorica i voditeljica projekta o tome kažu:

Još uvijek imamo probleme dolaženja na posao. Mi želimo pokrenuti promjene iznutra, a ne kažnjavanje plaćom, otkazom... Možda je već u Iloku trebalo poći od nekih pravila, a sad nam je to teško.

Budući da nismo donijeli pravila meni je bilo neprihvatljivo da ih sad namećemo. Pustili smo ih da se dogovore o radnom vremenu. Nismo se dogovorili što raditi s onima koji ne dolaze na posao na vrijeme. To je trebalo još za edukacije napraviti.

Postoje mišljenja da su realizatori programa trebali biti domaći stručnjaci koji dobro poznaju situaciju na terenu što bi smanjilo i probleme s jezikom, no ima i suprotnih mišljenja.

Gotovo su jednodušna mišljenja da edukaciju treba održati uz veću povezanost s praksom na terenu, te da je potrebno praviti prekide od po tjedan dana kako bi se polaznici odmorili i sredili prilično burne utiske. Ukazala se potreba za dopunskom edukacijom koja je povezana s problemima koji se javljaju u radu timova i na terenu. Ona se sad uspješno realizira, a šalju se pojedini članovi mirovnih timova i na druge edukacije koje se realiziraju u organizaciji Centra ili drugih organizacija, a povezane su s problemima kojima se bave mirovni timovi.

Rasprava

Nakon jednogodišnjeg iskustva jasno je da je edukacija u Iloku bila prvenstveno značajna u tome što je otpočela jedan dubok i intenzivan proces promjena u ljudima. To je jedinstvena ocjena svih koje smo uključili u ovo istraživanje. Te su promjene vrlo različite jer se radi o vrlo različitim ljudima. Neki su već imali nekih mirovnih edukacija, pa i mirovnog iskustva, a neki su krenuli od samog početka. Ljudi su došli iz različitih ekonomskih, nacionalnih, religijskih sredina s različitim nivoima odnosa u kojima su do tada živjeli. Svakako je iznenađujući rezultat promjena koje su tada započele i koje se još uvijek događaju i koje imaju apsolutno pozitivan predznak. Danas možemo reći da se radi o vrlo angažiranim i osviještenim mirovnim aktivistima, koji su zadržali i još produbili svoju individualnost i različitost, ali nalaze istinsko zadovoljstvo u plemenitom i teškom poslu kojeg obavljaju.

Ipak, dio programa koji se odnosi na osobni razvoj pokazao se manjkav u području osobnog nošenja s traumom i stresnim situacijama. Aktivisti se žale da imaju poteškoća s traumatskim iskustvima kojima su izloženi, a da im se ne pruža pomoć, a očito nisu educirani kako da si sami pomognu. Možemo reći da programu nedostaje psihološka dimenzija i da je previše sociološki utemeljen.

Potpuno je drugačija situacija s tzv. grupnom dinamikom. Na tom području edukacija se pokazala neuspješnom i došlo je do prave konfuzije u početku rada mirovnih timova. Voditelji tečaja našli su se pred problemom - kako ljude naviknute na autoritarne odnose dovesti do toga da funkcioniraju na neautoritaran način. Javila se anarhija još u Iloku na koju se nije reagiralo očekujući da će oni svojim vlastitim angažiranjem prevladati to stanje na demokratski način. To se nije dogodilo jer su oni očekivali da će to riješiti autoriteti koji vode tečaj. I danas oni krive voditelje što nisu to riješili, a ne vlastitu neangažiranost.

Zapravo se ovdje radi o klasičnoj dilemi između autoritarnog i anarhičnog grupnog vođenja što je zapravo lažna dilema. Treba težiti demokratskom vođenju, a na tome se nije radilo za vrijeme edukacije. Napušteno je autoritarno vođenje, ali nije se sustavno gradilo demokratsko i nastala je anarhija koja i danas pomalo prati rad mirovnih timova. Naravno da je tu ipak presudna uloga voditelja tečaja koji trebaju postupno voditi polaznike do sve većeg stupnja osobne odgovornosti i to na nenasilan način. To i sad nije kasno iako je situacija već značajno promijenjena.

Prvobitna zamisao da timovi budu od pet članova, među kojima će biti po jedan strani volonter, je napuštena jer su timovi loše funkcionirali, a strani se volonteri nisu dobro uklopili. Ipak, očito je da je uzrok bio u nedovoljnoj edukaciji za uspješno funkcioniranje timova u takvom sastavu. Dobro je što je na probleme reagirano s doedukacijom iz vođenja (facilitiranja), ali bi to očito trebao biti važan dio programa. Taj dio u programu i postoji, ali pri realizaciji ovu problematiku treba povezati sa stvarnim životom i problemima koji se javljaju u funkcioniranju zajedničkog života i rada grupe.

Osposobljenost za pojedine poslove koje obavljaju na terenu je relativno dobra. Temeljito su educirani za projekt slušanja i na tome su učinili vrlo mnogo. Pokazalo se da ovaj projekt ostavlja traga na smirivanju stanja na terenu. Ipak, složili bi se s prijedlozima članova mirovnih timova da je ovu edukaciju bilo moguće realizirati i u kraćem vremenu od tri tjedna, koliko je na nju utrošeno, a da bude isto tako kvalitetna. Time bi se dobilo vremena za još neke važne aktivnosti za koje se sad ukazuje potreba. To je prije svega bolja osposobljenost za rad s mladima, s odraslima različitih interesa i potreba. Mirovni aktivisti su frustrirani teškom ekonomskom i socijalnom situacijom na terenu na koju ne nalaze odgovora.

Iz bogate aktivnosti mirovnih timova je vidljivo da oni kreativno reagiraju na situaciju na terenu, što je svakako najbolje što mogu učiniti. Isto tako je vrlo važno da se stalno vrši dopunska edukacija prema uočenim problemima na terenu. To svakako treba i dalje sustavno raditi, a isto tako prema interesima pojedinaca uključivati ih u druge edukacije koje su dostupne. Ali sve više treba uključivati sadašnje članove mirovnih timova i ostale aktiviste Centra za mir u edukaciju drugih volontera jer oni sad već imaju bogato iskustvo koje mogu prenijeti drugima.

Nakon ove vremenske distance jasno je da je edukaciju u Iloku trebalo organizirati u nešto kraćim vremenskim blokovima (dva tjedna npr.) jer se pokazalo da su oni u jednom kratkom vremenu bili prezasićeni tolikim obiljem spoznaja, doživljaja, utisaka koji su bili jako različiti od onoga što su prije učili i kako su živjeli. Mnogi se sveg toga sjećaju kao kroz maglu i većinu toga jednostavno nisu mogli primiti i proraditi. Zato su ideje za etapno izvođenje ove edukacije zaista utemeljene. Isto tako i povezanost s praksom je značajna, ali je pitanje da li bi bilo dobro da su odmah prije nego su se dogodile neke promjene u njima samima krenuli u tako teške aktivnosti na terenu za koje još nisu bili psihički pripremljeni. Veza s praksom da, ali npr. kao odlazak u projekt slušanja s aktivistima koji već imaju iskustva i stručnog znanja za taj posao.

Ako se uzme u obzir da je cijelo vrijeme financiranje ovog projekta bilo upitno i nesigurno, što je dio stranih volontera i potaklo da ga napuste, ako se zna da je izostala značajnija pomoć "Life & Peace" instituta, onda treba reći da je ono što je postignuto iznad svih očekivanja. Već sama činjenica da je oko 700 ljudi koji su prošli strahote rata obuhvaćeno projektom slušanja, da je velik broj ljudi od djece preko njihovih roditelja i svih drugih mještana područja obuhvaćenog najintenzivnijim ratnim zbivanjima uključeno u različita događanja od ljetovanja, preko osnivanja klubova, planinarskih društava, informatičkih grupa, do održavanja

različitih tribina, akcija koje su imale utjecaja na smanjivanje mržnje, etničkih i vjerskih sukoba, onda sve to predstavlja rezultat koji zaslužuje divljenje. Mirovni timovi možda nisu presudni činitelj u uspostavi mira i civilnog društva na tom području, ali su sigurno jedan od značajnih činilaca koji djeluje u tom pravcu.

Program po kojem su educirani mirovni aktivisti za ovaj projekt pokazao se vrlo kompleksan i prikladan i za ovu situaciju. On nije realiziran doslovno onako kako je bio napisan nego je prilagođen potrebama ovog projekta, a to je i bila njegova namjena. Program je kao inicijalni materijal, kao osnovni program opravdao svoje postojanje. Ipak, danas je sve jasnije da bi nakon svih ovih evaluacija mogli na kraju izraditi potpuno novu verziju programa koja bi bila još primjerenija potrebama kojima je namijenjen. U izradi te verzije programa trebali bi sudjelovati, pored stručnjaka za pojedine aspekte programa i realizatora pojedinih tema, i sami članovi mirovnih timova koji su ga iskušali na "svojoj koži".

Zaključak

Nakon što smo izvršili dvije evaluacije u vrijeme same edukacije, ova, nakon jednogodišnje realizacije projekta na ratom zahvaćenim područjima Slavonije i Baranje, pokazala nam je potvrdu problema koje smo već ranije uočili, ali i neke nove dimenzije koje tada još nije bilo moguće uočiti. To je prvenstveno veliki utjecaj koji je program imao na proces osobnih promjena i motiviranje članova mirovnih timova za njihov težak i human posao. To je i relativno dobra osposobljenost za projekt slušanja, ali i potreba da se to radi na drugačiji način. Programu općenito nedostaje psihološka dimenzija i posebno rad na traumi kako s drugima tako i samopomoć u stresnim okolnostima kojima je svakodnevno izložen mirovni aktivist. Dio programa koji se odnosi na grupnu dinamiku i izgradnju timova nije realiziran na adekvatan način, te su se cijelo vrijeme javljali najveći problemi upravo u funkcioniranju timova i njihovim unutarnjim odnosima. Pokazalo se da članovi timova nisu dovoljno osposobljeni za edukacijske aktivnosti kojima se bave daleko više nego se to u prvi mah očekivalo.

Nakon ovog istraživanja sve je jasnije da će na kraju trebati prići jednoj temeljitijoj preradi postojećeg programa. Već sad bi trebalo započeti pripreme za to i pronaći najbolji način kako to realizirati.

Literatura

- (1996.) Empowerment for Peace Service, A Curriculum for Education and Training in Violence Prevention, Nonviolent Conflict Transformation and Peacebuilding, Christian Council of Sweden, Stockholm.
- Hugo, M. (1999.) Social Reconstruction in Croatia, The Pilot Project "A University Course in Youth Work and Reconciliation Work in Croatia" An Evaluation, Jönköping.
- Patton, M.Q. (1990.) Qualitative Evaluation and Research Methods, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
- Reason, P. (1994.) Participation in Human Inquiry, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Shor, I. (1992.) Empowering Education, Critical Teaching for Social Change, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Silberman, M./Auerbach, C. (1990.) Active Training, A Handbook of Techniques, Designs, Case Examples, and Tips, Maxwell Macmillan International, New York, Oxford, Singapore, Sydney.
- (1995.) Getting Smart, Getting Real, Using Research and Evaluation Information to Improve Program and Policies, The Annie E. Casey Foundation, Baltimore.
- McMillan, H. J./ Wergin, J.F. (1998.) Understanding & Evaluating Educational Research, MERRILL, New Jersey.

Summary

In the systematic evaluation of curriculum "Education and Training for Non-violent Peace Service" which we are doing in the project "Peacebuilding in Eastern Croatia based on a culture of non-violence" this is the third step. Investigation we made after one year of working peace teams on the ground. The curriculum was successful in initiation of personal changes, in motivation for peace work, and in creative response to practice problems. Curriculum was not successful in building co-operative relations inside of peace teams, in dealing with trauma, and insufficient trained for educational activities which peace teams are doing. Now we see the need that after finishing this project we make the changes in the curriculum according results of evaluation.